

מבוא לתרבות ישראלית

ד"ר שמוליק דובדבני, ד"ר יאיר ליפשיץ, ד"ר אורלי שבי, ד"ר נוית בראל

התרבות הישראלית היא גולת הכותרת של היצירה המשותפת שמתגשמת ומתממשת כאן ללא הרף מאז קום המדינה. בקורס נבחן את התרבות הישראלית כאתר מרכזי, שבו נוסדה והוגדרה הזהות הלאומית שלנו. בין היתר, נשאל כיצד באים לידי ביטוי בתרבותנו שברים ומתחים בחברה הישראלית, כיצד התפתחו התוצרים התרבותיים לאורך שנות המדינה ביחס לנומרות חברתיות וערכיות משתנות, אילו ישראליות וישראלים זכו לייצוג דומיננטי בתרבותנו לאורך העשורים ומהי מסכת החיים שיוצגה בידי היוצרים והיוצרות השונים והמגוונים.

נדון בשאלות אלה כפי שבאו לידי ביטוי בארבעה תחומים: הקולנוע הישראלי, התיאטרון הישראלי, הספרות הישראלית והאמנות הפלסטית הישראלית. כל תחום יוצג לסטודנטיות ולסטודנטים מאת מרצה מומחה, תוך פרישה רחבה של מגמות ומאפיינים, ועריכת היכרות עם נשות ואנשי התרבות, אשר לקחו חלק בכינונו של לאום ובנסיונות המתמשכים להגדרתו של "הישראלי".

קולנוע: ד"ר שמוליק דובדבני

הדיון בקולנוע הישראלי יבקש לבחון, בראש ובראשונה, את הגדרתו החמקמקה-משהו של המושג "ישראלי" דרך בחינה של יצירות ויוצרים קאנוניים ופופולאריים מקום המדינה ועד היום (אפרים קישון, אורי זוהר, מנחם גולן, אסי דיין, אבי נשר), והתייחסות למערכת הייצוגים הייחודית לקולנוע הישראלי והתמורות שחלו בהם במהלך העשורים (דימוי הצבר הלוחם, האישה, המזרחי, הפלסטיני, המהגר וכן דימויי דת ויהדות). נבחן את הדיאלוג שמקיים הקולנוע הישראלי עם הספרות והתיאטרון המקומיים מתוך כוונה להצביע על היותו חלק ממערכת תרבותית רחבה יותר, וכן את החלוקה בין קאנוני ופופולארי בדיון על קולנוע מודרניסטי-אישי מול הקומדיה והמלודרמה העדתית, למשל, והמעבר לקולנוע רב תרבותי ורב קולי בראשית המאה הנוכחית. השיעורים יבועו מההווה של הקולנוע הישראלי לעברו וחוזר חלילה כדי להדגים את השינויים שחלו בו, במיוחד בעולם הייצוגים שלו, ומשמעותם של אלה בהקשרים פוליטיים, תרבותיים ואידיאולוגיים רחבים יותר.

תיאטרון: ד"ר יאיר ליפשיץ

בשיעורים אלה נתבונן בתיאטרון כאמנות המתקיימת בחלל ובזמן, ובדרמה הישראלית ככזו שמשקפת ומאתגרת את תפיסת המקום, ההיסטוריה והעתיד של התרבות הישראלית. דרך יצירות של מחזאים כגון לאה גולדברג, נסים אלוני, חנוך לוין, וחנה אזולאי הספרי נבחן שאלות בנוגע ליחסים שבין גלות ומולדת, הגירה ובית, טראומות מן העבר, יכולת ההתמקמות בהווה, והתקווה למשיח לעתיד לבוא.

אמנות: ד"ר אורלי שבי

הדיונים בתולדות האמנות הישראלית יסובו סביב סוגיות מפתח שמלוות אותה מימיה הראשונים בתחילת המאה העשרים ועד ימינו, זאת תוך היכרות עם יוצרים ויצרות מרכזיים, סגנונות וזרמים שהפכו לחלק מההיסטוריה הקנונית של שדה האמנות בישראל. מטרת המפגשים היא להבהיר את הטענה העולה פעם אחר פעם (לעיתים ככתב אשמה) שיצירת אמנות היא פרקטיקה חברתית שנוצרה מתוך משטר-ידע מסוים שהיא שותפה מלאה בהבנייתו. טענה זו מגלמת למעשה את המתח שבין האסתטי והפוליטי שעומד בלב כל עשייה תרבותית, יחד עם זאת, משמעותית במיוחד לאמנות במרחב הישראלי. לצורך הבהרת הטענה נעמוד על שני הפרדוקסים שמלווים את האמנות הישראלית לאורך כל שנות קיומה ואקטואליים גם בתקופתנו. המפגש הראשון יעסוק בסתירה בין השאיפה לכונן אמנות מקומית (מקורית) ובין החתירה המתמדת לקחת חלק במגמות אוניברסליות שפותחו במרכזי אמנות בינלאומיים. המפגש השני יבקש לעמוד על הפער שבין השאיפה לביטוי אישי בכלים אמנותיים, לבין הצרכים הקולקטיביים הקשורים להיסטוריה והגיאופוליטיקה של המקום. סוגיות אלו יבחנו לאור ניתוח של יצירות רלוונטיות, כמו גם, בחינת כוחו של השיח הפרשני בישראל (חוקרות/ים, אוצרות/ים ומבקר/ות) הפועל לגשר על הפערים ולהציע פתרונות להבנת הקשר הייחודי שבין האמנות לחברה הישראלית. בנוסף, הדיונים יאפשרו הצצה לטיפול הייחודי של האמנות החזותית לנושאים הבוטחים שאיתם מתמודדת התרבות הישראלית: הסכסוך הישראלי פלסטיני, זיכרון השואה, פוליטיקה של זהויות, ועוד.

ספרות: ד"ר נוי בראל

בשלושת השיעורים נערוך היכרות עם כמה מן הסופרות והסופרים והמשוררות והמשוררים הבולטים בשבעים וחמש שנותיה של היצירה הספרותית הישראלית, ונבחן את הקשר בינה ובין המשימה הציונית לכינון לאום. נשרטט את ציר הזמן שהפך למוסכמה בהיסטוריוגרפיה של ספרותנו, ונסקור את היצירות המכוננות של כל תקופה משמעותית. החל בדור תש"ח ואתוס 'מגש הכסף', עבור בדור

המדינה וחברת "לקראת" על השבר שביטאו לאחר הגשמת החזון, דרך המפנה מן ה"אנחנו" הקולקטיבי אל ה"אני" האינדיבידואלי וכלה בכתיבה הפוסטמודרנית, בשיח הזהויות המגדרי והמעמדי ובשאיפה לכתוב "אני" אחרת. נשאל כיצד והאם מערערים כותבות וכותבים אחדים על ציר הזמן המקובל ומציגים מהלך נפרד, נרטיב היסטורי שונה ואפילו קאנון חלופי. נבחן שני מוקדי עניין: ייצוגים של אימהות וייצוגים של אירועים חדשותיים, ונקרא יצירות שעוררו הדים ואף יצרו תמורות במציאות הישראלית. "זֶה הַמָּקוֹם, / זֶה קֶרֶה כָּאן", כתב יהודה עמיחי בשירו "איבדתי את תעודת הזהות שלי", בניסיון לכתוב את תולדות חייו כחלק מתולדותיה של אומה. בשיעורינו אלה נחשוב על שאלת הישראליות מן ה"כאן" הספרותי, שנכתב ונכתב מחדש בכל רגע.